

Maďarské rukopisy a české tlače ako čítanie Judit Ujfalusi¹

Eszter Kovács – Judit Lauf

Jediné známe dielo Judit Ujfalusi (1676 – 1738) (**Judit Magdolna Ujfalusi***) vyšlo pod názvom *Makula nélkül való tükör* (Zrkadlo bez poškvrný). Čitateľ si teda prirodzene položí otázku: ak poznáme len jediné dielo Judit Ujfalusi a podľa úvodu ide navyše o preklad, prečo venujeme celú jednu štúdiu čítaniu opátke trnavských klarisiek. Náš zámer sa môže zdať aj preto prekvapivý, že sa inventárny súpis či katalóg knižnice trnavských klarisiek nezachoval. Katalin Schwarz sa vo svojej štúdiu pokúsila vyčíslíť kódexy a tlače 16 – 17. storočia, ktoré by sa mohli viazať ku kláštorom klarisiek. Podľa jej zistení je zarážajúce, že sa nezachoval ani jeden súpis kníh trnavského kláštora klarisiek, zatiaľ čo poznáme až štyri súpisy kníh budínskeho a bratislavského kláštora. Inventárny súpis majetku trnavského kláštora, vyhotovený v čase zrušenia rádu (1782), neobsahoval ani tolko kníh, čo by sa zmestilo do jednej skrine na knihy, hoci čítanie a vzdelávanie patrilo ku každodennej činnosti obyvateľiek kláštora.² Analýzou diela *Makula...* však môžeme aj pri nedostatočných prameňoch rozšíriť o niekoľko údajov naše skromné poznatky o čítaní trnavských klarisiek, a navyše pritom získame obraz o vzdelanostnej a duchovnej úrovni Judit Ujfalusi.

Symbiózou troch duchovných prameňov sa zrodilo náboženské dielo *Makula...*, ktoré v priebehu storočí dosiahlo početné vydania. Dielo malo závažný vplyv na zbožnosť maďarských katolíckych veriacich a zohralo úlohu aj v príprave na čítanie krásnej literatúry v modernejšom slova zmysle. Toto dielo je dôkazom koexistencie maďarskej, latinskej, českej a nemeckej kultúry a je príkladom vzájomného obohacovania sa. Prvýkrát vyšlo v roku 1712 v Trnave na náklady Kláry Ujfalusi.³ O prameni diela uvádza Judit Ujfalusi v úvode len tolko, že ide o preklad zo slovenského, resp. českého jazyka: „Tót, vagyis cseh nyelvből“. V roku 1967 Tivadar Vida na základe porovnania názvov kapitol a jednotlivých častí textu vyslovil predpoklad, že prameňom diela *Makula...* bol český preklad diela *Das Grosse Leben Christi...* Martina von Cochem, ktoré prekladateľka cielene preštylizovala.⁴

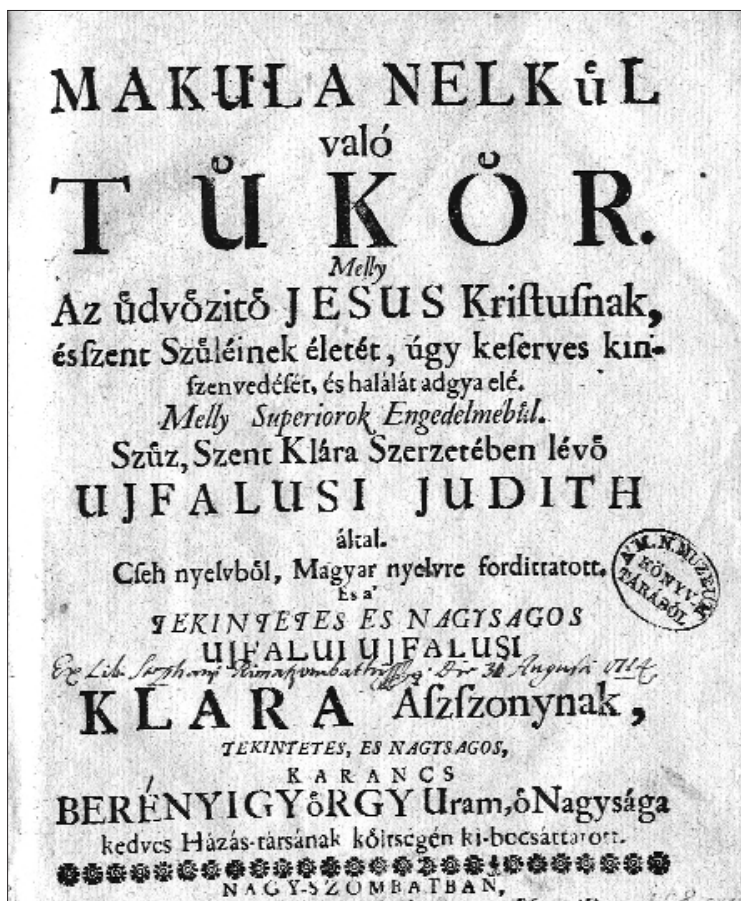
¹ Štúdiá bola vypracovaná v rámci výskumnej skupiny MTA-OSzK Res libraria Hungariae za podpory OTKA č. K 72105.

* Na žiadosť autoriek v texte používame formu mena Judit Ujfalusi.

² SCHWARCZ, K. A klarissza apácák könyvkultúrája a 18. században, s. 32.

³ PETRIK, G. Magyarország bibliográfiája 1712 – 1860. 4. kötet, s. 64.; KLÍMEKOVÁ, A., AUGUSTÍNOVÁ, E., ONDROUŠKOVÁ, J. Bibliografia územne slovacikálnych tlačí 18. storočia. Zv. 3., z. č. 5801.

⁴ VIDA, T. *Makula nélkül való tükör*, s. 250 – 253.

Obr. 1 Titulný list diela Judit Ujfalusi *Makula nélkül való tíükör* (1712)

Spomenuté dielo nemeckého kapucínskeho mnícha Martina von Cochem (1634 – 1712) vyšlo prvýkrát v roku 1677 a s väčšími či menšími obmenami dosiahlo mnoho vydání. Predstavuje typické barokové náboženské dielo s prvkami stredovekej mystiky. Preklad do češtiny, na základe vydania z roku 1681, pripravil jeho český rádový spolubrat Edelbert Nymburský (cca 1644 – 1705). Jeho prvé vydanie vyšlo v Prahe v roku 1698 pod názvom *Veliký život Pána a Spasitele našeho Krysta Ježíše a jeho nejsvětější a nejmilejší matky Marie Panny...*,⁵ neskôr s menšími zmenami bol publikovaný ešte niekoľkokrát.⁶ Keďže pred vydaním diela *Makula...* vyšlo len jedno české vydanie, Judit Ujfalusi musela vychádzať práve z tohto vydania.

⁵ Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století, z. č. 5359.

⁶ Knihopis..., ref. 5, z. č. 5360 – 5363.

Obr. 2 České vydanie diela Martina von Cochem: Veliký život Pána a Spasitele našeho Krysta ... (1698)

Aby sme mohli jednoznačne potvrdiť predpoklad Tivadara Vidu, musíme najskôr porovnať maďarský text s českým prekladom Nymburského.⁷ Už na prvý pohľad je zrejmé, že maďarský text je podstatne kratší ako český. *Veliký Život...* pozostáva zo 177 kapitol. V maďarskej verzii diela úplne absentuje prvých 27 kapitol. Tieto obsahujú krátke teologické a historické základy tvoriace osnovu Kristovho životopisu. Prekladateľka aj neskôr vynechala niekoľko kapitol a nepreložila posledných deväť kapitol (ďalšie osudy svätcov figurujúcich v evanjeliách, históriu Svätej zeme). Niektoré názvy kapitol sa odlišujú od pôvodného českého diela a sú aj také kapitoly, ktoré nájdeme len v maďarskej verzii.

⁷ Podrobnejšie: KOVÁCS, E. A Makula nélkül való tükör cseh forrásá. [Konferenčný príspevok]. Odznelo dňa 13. apríla 2012 na konferencii Misztika a 16. – 18. századi Magyarországon v Pilišskej Čabe (V tlači).

Komparáciou diela *Veliký Život... a Makula...* sa tiež ukázalo, že kapitoly, ktoré sa nachádzajú v oboch dielach, sú podstatne kratšie v maďarskej verzii ako v pôvodnom českom texte. V českej verzii je mnoho modlitieb, ktoré sa končia krátkym rozjímaním; tieto vo veľkej miere chýbajú v maďarskej verzii. Prekladateľka úplne vynechala tie kapitoly, ktoré sa viažu k sviatkom súvisiacim so životopisnými udalosťami.⁸ Maďarská verzia tým získava charakter iného diela. Česká verzia sa prispôbuje sviatkom cirkevného roka a v prvom rade slúži ako doplnkové čítanie na jednotlivé dni v roku. Naproti tomu maďarská verzia zdôrazňuje životný príbeh Krista vynechaním tých častí, ktoré zdržujú chod udalostí.

Metódu práce prekladateľky charakterizuje výborný cit pre štylistiku, zásluhou ktorého vynecháva v českom texte viackrát sa opakujúce myšlienky, časté básnické otázky, účinok stupňujúce zvolania a skrúti dlhé rozjímania a náreky. V pôvodine sa vyskytujúce niektoré naivné predstavy alebo teologické omyly sa do maďarského textu nedostali, čo dokazuje vzdelanosť Judit Ujfalusi. Napríklad v českom texte si môžeme prečítať, ako si anjeli „pripravujú“ telá zo vzduchu prv než sa niekomu zjavia, ako dbajú na to, aby telo bolo pekné a voňavé.⁹ Vynechala tiež tú časť z piesne anjelov oslavujúcej narodenie Ježiša, v ktorej žiadajú novorodeniatko, aby bolo k nim milosrdné.¹⁰ V rozjímaniach, v ktorých uvažuje o sebe, nenasleduje v pôvodnom texte používané formy mužského rodu. Samu seba nazýva „dcérou“ alebo „služobníčkou“, namiesto v pôvodnom texte používaného syna alebo sluhu. Pôvodný text zmenila pravdepodobne nielen pre svoju ženskú podstatu, ale aj preto, lebo počítala predovšetkým so ženskými čitateľkami.¹¹

Komparácia textov potvrdila, napriek štylistickým odchýlkam, predpoklad Tivadara Vidu. Maďarský text vo veľkej miere verne sleduje český preklad Cochemovho diela. Ponúka sa ale otázka, ako sa prekladateľka mohla dostať k pôvodnému českému textu. Podľa prísnych pravidiel rádu klarisiek knihu mohla čítať len medzi kláštornými múrmi. Aj keď v trnavskom kláštore dominoval predovšetkým maďarský jazyk,¹² dielo Judit Ujfalusi dokazuje, že medzi knihami patriacim kláštoru sa nachádzali aj zväzky v českom jazyku.

⁸ Niekoľko príkladov: KOCHEMU, Martin z. Veliký život Pána a Spasitele našeho Krista Ježiše a jeho nejmilejší a nejsvětější matky Marie Panny..., s. 231. Kap. 42. O času adventním; s. 342. Kap. 63. O slavnosti svatých Třech králův; s. 366. Kap. 68. O slavnosti Hromnic etc. [Pozn. red.: Meno autora – Martina von Cochem, je v texte príspevku ponechané v pôvodnej forme. V prípade citovanej modernej kritickej edície jeho diela ponechávame formu mena v súlade s uvedením na jej titulnom liste].

⁹ KOCHEMU, ref. 8, s. 249.

¹⁰ „Pane Bože, beránku boží, Synu věčného Otce, který snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi, jenž sedíš na pravici Otce, smiluj se nad námi.“ KOCHEMU, ref. 8, s. 317.

¹¹ Dcéra namísto syna In KOCHEMU, ref. 8, s. 741. – Makula nélkül való tükör, s. 413; KOCHEMU, ref. 8, s. 770 – Makula nélkül való tükör... s. 432. – služobníčka namísto sluha, ref. 8, s. 931. – Makula nélkül való tükör..., s. 521.

¹² SCHWARCZ, ref. 2, s. 26.

Podľa zistenia Tivadara Vidu Judit Ujfalusi mohla už z rodinného prostredia poznať slovenský, resp. český jazyk, keďže vyrastala v Diviackej Novej Vsi, v obci bývalej Nitrianskej stolice, pre obyvateľstvo ktorej bola charakteristická viacjazyčnosť.¹³ Avšak len na základe spomienok z detstva by zrejme nebola schopná preložiť toto rozsiahle a miestami jazykovo pomerne náročné dielo. Takáto prekladateľská práca v každom prípade predpokladá sčítanosť v českom jazyku, a to zase prítomnosť českých kníh v kláštore.

Výsledok porovnania však priniesol ešte jedno prekvapivé zistenie, na ktoré doterajšie výskumy nepoukazovali. Judit Ujfalusi ako prameň nepoužívala len prácu Edelberta Nymburského. V porovnaní s českým textom v jej diele nachádzame nielen chýbajúce časti, ale aj doplnky a dodatky, obzvlášť v úvode pašiového textu a v histórii vzkriesenia.

Tabuľka na str. 107 – 109 poskytuje najdôležitejšie rozdiely aj s označením prameňa doplnku – ak to bolo možné.

Literárna veda dosiaľ Judit Ujfalusi uvádzala ako prekladateľku. V novších maďarských a slovenských literárnych lexikónoch jej meno ani nefiguruje.¹⁴ Avšak už táto tabuľka, ktorá zaznamenáva čiastkové filologické výsledky, poukazuje na mimoriadnu sčítanosť a vážny literárny výkon, ktorý stojí za maďarským prekladom Cochemovho Kristovho životopisu. Už samotný názov diela, odlišný od pôvodiny, vybraný Judit Ujfalusi naznačuje, že nejde o jednoduchý preklad, ale skôr o prepracovanie diela, či dokonca v ponímaní historickej poetiky o samostatné dielo: namiesto *Das grosse Leben Christi (Veliký Život Pána a Spasitele...)* názov diela *Makula nélkül való tükkör (Zrkadlo bez poškvrný)*.

Najdôležitejším čítaním svätej Kláry a ňou založeného rádu boli pašie. Táto časť diela Judit Ujfalusi je v náboženskom živote klarisiek mimoriadne dôležitá. Utrpenie Krista, sám o sebe často čítaný príbeh, si klarisky nastavovali ako zrkadlo. Počas celého stredoveku vznikali popri kázňach ďalšie duchovné čítania ako pašiové rozjímania alebo pašiové hry, ktoré vysvetľovali pasáže z evanjelií a pretvárali „staré texty“ podľa súdobých očakávaní. Takto postupovala aj Judit Ujfalusi. Počnúc pašiovým príbehom využila slobodu písania. Do Kristovho životopisu vložila svojou rehoľou a svojím kláštorom pestovanú tradíciu v mimoriadne dôležitom bode, v príbehu utrpenia. Veľkú časť prameňov autorkou vložených doplnkov sa nám podarilo identifikovať (pozri tabuľku).

Text pašiových príbehov v *Makula...* vykazuje veľkú podobnosť s príslušnými textami v dvoch maďarských kódexoch, a to s tzv. Novozámockým a Píryho pergaménovým kódexom. Novozámocký kódex vznikol v rokoch 1529 – 1531 v dominikán-

¹³ VIDA, ref. 4, s. 253.

¹⁴ Új magyar irodalmi lexikon I – III. (Főszerk. PÉTER, László) Budapest : Akadémiai Kiadó, 1994.; Slovenský biografický slovník. Zv. 1 – 6. Martin : Matica slovenská, 1986 – 1994.

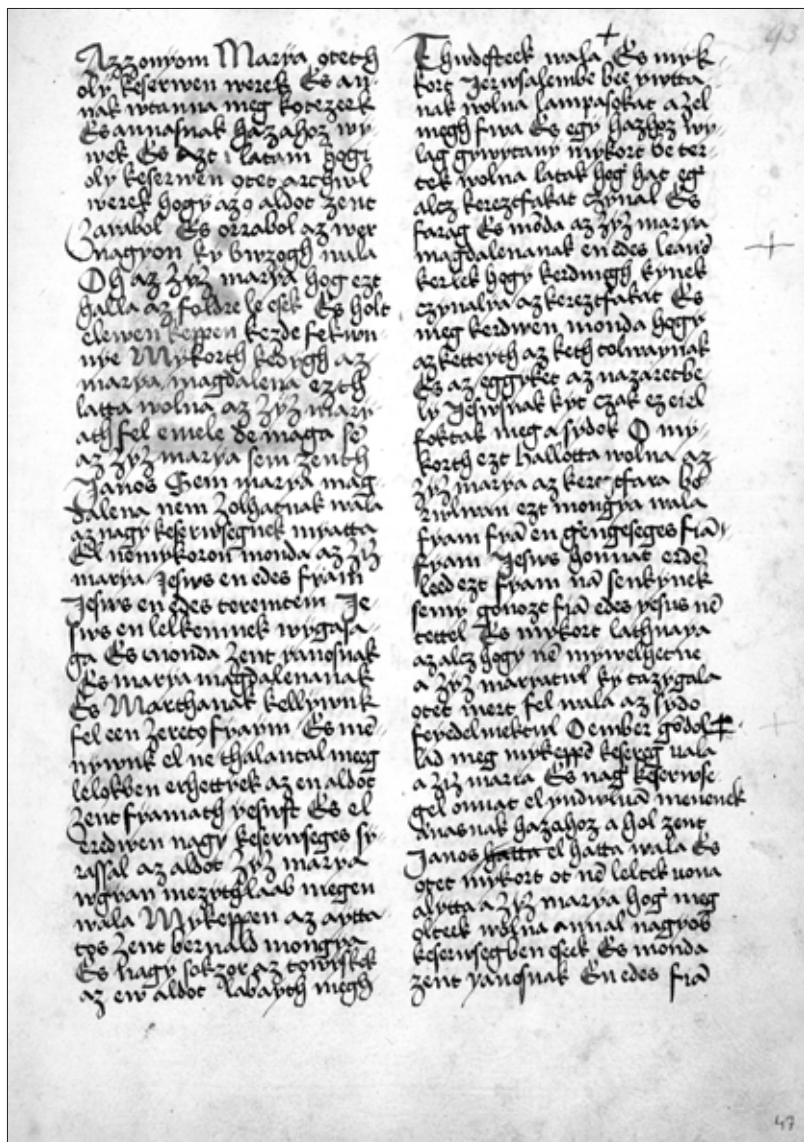
skom kláštore na Zajačom ostrove (Margitsziget, Budapešť). Do Trnavy sa dostal v roku 1567, keď dominikánske mníšky našli útočisko pred Turkami u tamajších klarisiek. Po rozpustení rádu klarisiek v roku 1782 sa Novozámocký kódex spolu s ďalšími dostal do knižnice františkánskeho kláštora v Nových Zámkoch.¹⁵ Jedno zaznamenané pašiové rozjímanie sa v ňom odvoláva na evanjelium podľa Matúša. Opisuje Kristovo utrpenie od Kvetnej nedele až po jeho uloženie do hrobu. Dva spomedzi výjavov dopĺňajúcich udalosti evanjelia, ktoré majú prehĺbiť devočné pocity, nájdeme v takmer identickej podobe aj v diele *Makula...*¹⁶ Ako uvidíme aj na ďalších príkladoch, pre štýl práce Judit Ujfalusi je charakteristické, že vyberie obľúbené a za dôležité považované tradičné pasáže z čítaného textu a doplní nimi svoj pôvodný text na najvhodnejšom mieste. Časti určené na doplnenie si v Novozámockom kódexe – ako môžeme vidieť – na začiatku a na konci vyznačila krížikom (*obr. 3*).

Prvý z dvoch vyňatých motívov pašiového príbehu sa stal samostatnou kapitolou. Ide o časť č. 58. V nej sa dozvieme, že Kristus v pondelok večer išiel do Betánie, kde večeral v dome Marty s Matkou Božou a s učeníkmi. Keď im Magdaléna posluhovala, prosila ho, aby zostal s nimi na veľkonočný sviatok. Svätá Matka, keď zostala osamote so Synom, tiež ho prosila, aby nešiel do Jeruzalema. Ježiš odmietol jej prosbu, odvolávajúc sa na vôľu Otcovu, podľa ktorej musí spasiť ľudstvo. Z českej verzie textu sa dozvieme len toľko, že na Kvetnú nedeľu Kristus večeral v dome Marty a rozlúčil sa so Svätou Matkou. S druhým vyňatým motívom sa stretneme oveľa neskôr, v 78. kapitole. V tejto sa Judit Ujfalusi pridrižiava českého textu, ale koniec kapitoly doplní o jeden odstavec. Do domu Marty, kde sa trápi zúfalá Matka Božia, jej prinesie svätý Ján, najmilší Ježišov učeník, správu, že Ježiša v Jeruzaleme zajaľali. Uprostred veľkého náreku sa Matka Božia s ďalšími ženami a spolu s Jánom vyberú do mesta, aby našla Ježiša ešte živého. Potiaľto česká verzia. V diele *Makula...* túto kapitolu uzatvára v Cochemovom diele neznámy, tzv. výjav s tesárom, prevzatý z Novozámockého kódexu. Rozpráva o tom, ako po príchode do mesta vošli do jedného domu, aby zapálili vyhasnuté lampáše. Tam sa stretli práve s tým tesárom, ktorý vyhotovil kríže pre Ježiša a dvoch lotrov.

Judit Ujfalusi po vložení tohto výjavu s tesárom, s výnimkou drobných odchýlok, verne tlmočí Nymburského text až po kapitolu 108 – stráženie Kristovho hrobu. Počnúc touto kapitolou rozdiely medzi maďarským a českým vydaním tlače opäť pribúdajú. Nachádzame sa vo veľkonočnom období, ukrižovaním Krista pašie končia. Kapitola 109, v ktorej sa Ježiš na Veľkú sobotu prvýkrát zjaví Svätej Márii, verne sleduje český vzor. Judit Ujfalusi však ani tu neodolá, aby nevsunula lyrický dialóg medzi Máriou a Ježišom zložený z antifón a biblických úryvkov, ktorý sa zacho-

¹⁵ Kódex sa v súčasnosti nachádza v Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattára, Budapešť. Signatúra: K 45.

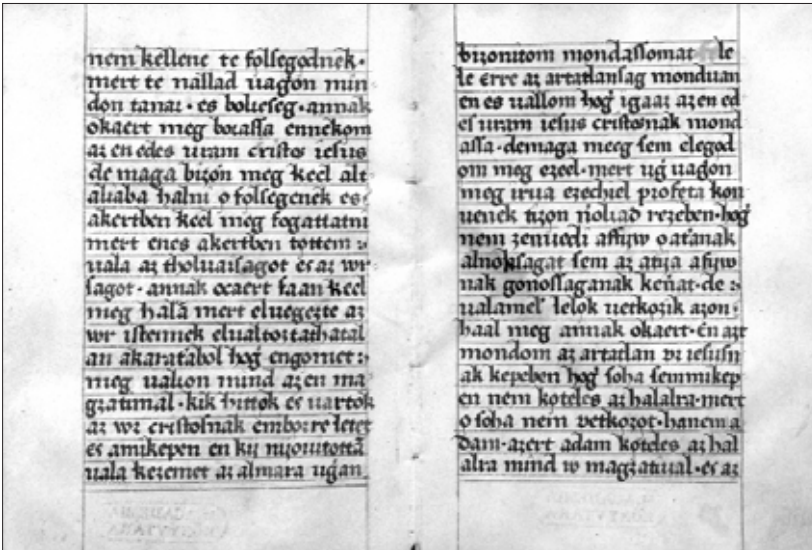
¹⁶ Podrobnejšie: LAUF, J. Az Érsekújvári kódex és a Makula nélkül való tükör. [Konferenčný príspevok]. Odznelo dňa 13. 4. 2012 na konferencii Misztika a 16. – 18. századi Magyarországon usporiadanej v Pilišskej Čabe. (V tlači).

Obr. 3 Ukázka z Novozámockého kódexu

val aj v dvoch veľkonočných kázňach v Novozámockom kódexe a ktorý bol pravdepodobne v jej dobe dobre známy a ujal sa v maďarskej tradícii.

Judit Ujfalusi sa vřak pri preklade Kristovho životopisu neuspokojila len s rozjímami sprevádzajúcimi pašie v Novozámockom kódexe. Vo svojom diele pouřila aj ďalří kódex alebo možno kódexy. Z Novozámockého kódexu vyňaté pašiové príbehy, uř vyšřie opísaný výjav na Veľký pondelok v Betánii a príbeh s tesá-

Obr. 4 Ukážka z fragmentu Piryho pergamenového kódexu

rom, v diele *Makula...* súvisia s mnohými ďalšími udalosťami, ktoré sa do Cochemovho životopisu dostali z iných prameňov (pozri tabuľku). V diele *Makula...* sa nám popri textoch z Novozámockého kódexu podarilo rekonštruovať aj texty z Piryho pergamenového kódexu, ktorý sa považuje za stratený. Z tohto kódexu sa zachovali dve torzá. Jedno z nich, tzv. Piry-hártya (Piryho pergamen),¹⁷ tvoria dva listy. Objavili ho v Nových Zámkoch, podobne ako Novozámocký kódex. Druhým je tzv. fragment z Máriabesnyô.¹⁸ Jeho dva samostatné listy oddelili z chrbta väzby tlače zo 17. storočia, ktorá sa nejaký čas v 18. storočí nachádzala vo vlastníctve františkánov v Máriabesnyô.¹⁹ Tri výjavy v 69. časti diela *Makula...*, ktoré sa odohrávajú v Getsemanskej záhrade počas Ježišovej modlitby, sa v odbornej literatúre nazývajú *Ordo Prophetarum*,

¹⁷ Piry hártia, s. 357 – 360. V súčasnosti sa nachádza v Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattára, Budapešť. Signatúra: K 36.

¹⁸ JABLONKAY, G. A máriabesnyôï tóredék, s. 20 – 25. V súčasnosti sa nachádza v Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattára, Budapešť. Signatúra: K 37.

¹⁹ Zachovanie, resp. výskyt pôvodnej tlače, z ktorej bol fragment z Máriabesnyô vyňatý, bol doteraz neznámy, keďže po druhej svetovej vojne bola jezuitská rehoľa zakázaná, a teda aj knižnica jezuitského kláštora v Trnave bola zlikvidovaná. Alžbete Hološovej sa ho podarilo objaviť, za čo jej aj touto cestou vyslovujeme poďakovanie. Naše poďakovanie patrí aj pani riaditeľke Západoslvenského múzea v Trnave, Daniele Čambálovej za poskytnutie digitálnej kópie titulného listu tohto zväzku, na základe ktorej sa nám podarilo jednoznačne identifikovať pôvodný dokument: Maior, Iohannes. *Magnum speculum exemplorum*. Coloniae Agrippinae, 1611. Pôvodná trnavská signatúra: II. 1310. Dnešný výskyt: Západoslvenské múzeum, Trnava. Signatúra: St24.

Proces de Paradise a arma Christi. Úryvky týchto textov sa zachovali aj vo fragmentoch z Máriabesnyő a na Piryho pergamene. Kodikologickým výskumom sa nám podarilo potvrdiť, že táto kapitola diela *Makula...* vychádza z toho istého maďarského kódexu, z ktorého boli vyňaté aj fragmenty z Máriabesnyő a Piryho pergamen.²⁰

Z uvedenej tabuľky je tiež zrejmé, že nasledujúca 70. kapitola nepokračuje textom zo zachovaných maďarských jazykových rukopisných pamiatok. Prekladateľka sa vráti späť ku Kristovmu životopisu podľa Cochema / Nymburského. Napriek tomu medzi poslednou tretinou 70. kapitoly a fragmentom z Máriabesnyő môžeme vykázať obsahovú podobnosť, nie však textovú zhodu. V diele *Makula...* všemohúci Otec posielal archanjela Gabriela do Getsemanskej záhrady posilniť Ježiša. Na druhom liste fragmentu z Máriabesnyő je tiež opísaný podobný výjav. Je preto ešte zaujímavejšie, že začiatok 71. kapitoly je totožný s červeným atramentom písanými štyrmi riadkami na konci verza druhého listu fragmentu z Máriabesnyő. Teda nová kapitola v jazykovej pamiatke, ako aj v diele *Makula...* má približne rovnaký názov. Prvá veta kapitoly je však úplne identická s prvou vetou v diele *Makula...*. Z toho vyplýva, že opis Máriinho utrpenia v 71. kapitole tiež vychádza z jazykovej pamiatky. Je teda jednoznačné, že konečným prameňom 69. a 71. kapitoly bol maďarský kódex, z ktorého sú dnes známe len torzá.

Zhrňme si doterajšie fakty. Do Ježišovho nanebovstúpenia, po kapitolu číslo 118 nájdeme v diele tri také kapitoly, ktoré sú v plnom rozsahu vložené do Cochemovho Kristovho životopisu. Všetky tri majú pramene v maďarských jazykových pamiatkach.

Je ešte zarážajúcejšie, že na kapitolu 118 nadväzuje päť po sebe nasledujúcich kapitol (119–123), z ktorých sa ani jedna nenachádza v originálnom diele. Pôvodné pramene týchto textov sa nám podarilo objaviť v stredoveku rozšírenom apokryfnom evanjeliu, a to v Nikodémovom evanjeliu.²¹ Pôvodne v gréčtine v 2. storočí spísané evanjelium bolo zakrátko preložené do latinčiny, avšak nebolo kanonizované. Opisuje Kristovo utrpenie, ukrižovanie, vzkriesenie a zostúpenie do pekiel. Aj v iných kapitolách Cochemovho diela sa vyskytli časti, ktorých zdrojom bolo toto evanjelium.²² Keďže však v diele *Makula...* nachádzame také pomerne dlhé pasáže z tohto apokryfného spisu, ktoré v Cochemovom diele nenájdeme, môžeme si byť istí, že Judit Ujfalusi poznala celé Nikodémovo evanjelium. Nateraz ostáva otvorená otázka, v ktorej jazykovej verzii bolo prístupné v trnavskom kláštore. Nie je vylúčené, že už počnúc 15. storočím sa mohol šíriť jeho rukopisný maďarský preklad. Táto

²⁰ Podrobnejšie: LAUF, J. Egy középkori nyelvmélek 18. századi továbbélése. A Piry-hártya egykori kódexe és a Makula nélkül való tükör. In Magyar Könyvszemle, 2012, évf. 128.; pozri ešte: LAUF, J. Egy középkori nyelvmélek, a Piry-hártya kódexe ismeretlen szövegének felbukkanása a kegyességi irodalomban. In Filológia és textológia a régi magyar irodalomban : Tudományos konferencia, Miskolc 2011. Miskolc, 2012, s. 377–384.

²¹ TISCHENDORF, Constantin von. Evangelia apocrypha. Leipzig, 1876.

²² KOCHEMU, ref. 8, s. 141–142.

možnosť je veľmi pravdepodobná, keďže Novozámocký kódex obsahuje jednu veľkonočnú reč pripravenú na základe Nikodémovho evanjelia. Ba dokonca nájdeme aj takú časť, ktorá vykazuje veľmi blízku zhodu textu s veľkou časťou 122. kapitoly v diele *Makula...* V ďalších častiach, ktorých podkladom bolo Nikodémovo evanjelium, však nachádzame také veľké rozdiely medzi Novozámockým kódexom a maďarskou tlačou, že veľkonočná reč v kódexe v žiadnom prípade nemohla byť jej prameňom v diele *Makula...* Považujeme za dôležité upozorniť, že Nikodémovo evanjelium v maďarčine nikdy nevyšlo tlačou. Naproti tomu v češtine, počnúc 15. storočím, vyšlo niekoľkokrát.²³ Judit Ujfalusi prekladala dielo z češtiny. Je preto celkom možné, že v trnavskom kláštore mala k dispozícii nielen Nymburského preklad, ale aj Nikodémovo evanjelium v češtine. Potvrdzovali by to hneď tri fakty. Prvým dôvodom je pobyt trnavských klarisiek v Brne v rokoch 1683 – 1685, kde sa uchýlili pred Tököliho vojskami²⁴ a kde nadviazali veľmi dobré vzťahy s významnými cirkevnými a svetskými predstaviteľmi na Morave.²⁵ Môžeme predpokladať, že aj neskôr dostali do daru knihy z Moravy. Mohli odtiaľ získať nielen prvé vydanie diela *Veliký život...*, ale napríklad aj české vydanie Nikodémovho evanjelia. Druhým dôvodom je členenie kapitol, štruktúra maďarského diela nasleduje české Nikodémovo evanjelium, názvy kapitol sú podobné a niekde sa celkom zhodujú.²⁶ A napokon informácia od samotnej autorky Judit Ujfalusi na titulnej strane diela *Makula...*, podľa ktorej dielo preložila z češtiny. Je možné, že toto tvrdenie sa vzťahuje aj na doplnky prevzaté z Nikodémovho evanjelia? Odpoveď na túto otázku si žiada ďalší dôkladný filologický výskum.

Na základe poznatkov získaných analýzou prameňov diela *Makula...* je očnévidné, do akej miery cielene pracovala Judit Ujfalusi súčasne s českým a maďarským textom. Podarilo sa nám identifikovať dva čitateľské okruhy. Jednak českú náboženskú literatúru, jednak stredoveké tradície pašii v maďarskom jazyku. Konkrétnymi údajmi sme prispeli aj k lepšiemu poznaniu knižného vzdelávania sa trnavských klarisiek. Je isté, že kláštor vlastnil Nymburského *Veliký život...* a nie je vylúčené, že mali aj český preklad Nikodémovho evanjelia. Na základe toho by sme mohli usudzovať, že sa v kláštore nachádzali aj ďalšie barokové náboženské diela v slovanských jazykoch. Veď už na konci 17. storočia trnavská jezuitská tlačiareň vydá-

²³ Knihopis..., ref. 5, z. č. 1791 – 1807.

²⁴ SCHWARCZ, K. „Mert ihon jön asszonyotok és kezében új szoknyák”. Források a klarissza rend magyarországi történetéből, s. 191.

²⁵ VIDA, ref. 4, s. 253.

²⁶ „Kterak Nykodém radil Zidům/ aby Pána Krysta na Horách hledali/ a kterak Jozeff nalezen jsa w Arymatyj / y odeslán byl od Zidůw do raddy” (Kap. 11) In Čztenj Nykodemowo...w Olomouci, u Mikulásse Hradeckého, 1651. 18r. – „Miként adott Nicodemus tanácsot, hogy a Jesust az hegyekben keressék, és mint hiták, és fogadták Jósefet a magok tanácsában.” (Kap. 120) In Makula nélkül való tükör... , s. 489; Kterak Karynus a Lencyus před zástupem zidowským potwrdili swědectwj swého. (Kap. 22) In Čztenj ... 35 r. – Miként Lencinus és Garinus, mindenekről bizonyságot töttek. (Kap. 122) In Makula nélkül való tükör..., s. 495.

Kterák Pán Ježíš na Květnou neděli do Jeruzaléma na oslátku jel (93. kap.)	Miként ment Kristus Virág Vasárnap Jerusalemben (57. rész)	Cochem+neznámý prameň
	Miként kérték Kristus Urunkat nagy hétfőn, hogy a Mártha házában egye meg a Húsvéti Báránt (58. rész)	Novozámocký kódex: 80v-81v
Kterák Pán Ježíš učedníkům svým své umučení vyjevil (94. kap.)	Miként Kristus Tanítványinak az ő kinszenvedésit ki-nyilatkoztatta (59. rész)	Cochem
Kterák Pán Ježíš prodán byl (95. kap.) Miként Júdás a Kristust harmincz pénzen el-adta, és miként vacsorált Nagy Szerdán Kristus Bethaniában (60. rész)	Miként Júdás a Kristust harmincz pénzen el-adta, és miként vacsorált Nagy Szerdán Kristus Bethaniában (60. rész)	Neznámý prameň
Kterák Pán Ježíš své milé matce umučení své vyjevil (96. kap.)	Miként jelentette meg Kristus az ő Szent Annyának maga kinszenvedésit, és micsoda kéréseket tött a Szűz Mária az ő szent Fiától (61. rész)	Neznámý prameň
Kterák Pán Ježíš s svou matkou se rozzehnal a jí dobrou noc vinšoval (97. kap.)	Miként Kristus Sz. Annyának szolgáltyát megköszönte és tüle el-búcsúzott (62. rész)	Neznámý prameň + Cochem
Kterák Pán Ježíš učedníkům svým nohy myl (98. kap.)	Miként a vég vacsorát megtette Urunk, és a láb mosásról az Oltári Szentség szerzéséről (63. rész)	Neznámý prameň + Cochem
Kterák Pán Ježíš na horu Olivetské šel (99. kap.)	Miként Kristus Urunk a Tanítványokkal a kertbe ment (64. rész)	Neznámý prameň + Cochem
	Miként tartatott tanács az ártatlan Jesusra (69. rész)	Piryho pergamenový kódex (fragmenty z Máriabesnyő a Piryho pergamen)
Kterák Pán Ježíš na hoře Olivetské krví se potil a od Anjela posilněn byl (104. kap.)	Miként Kristus vérrel veritékezett és az Angyaltól erősítettett (70. rész)	Cochem
	Miként Nagy-Csötörtökön estve a Szűz Mária Bethaniában nagy keserűséget érzett sziveben (71. rész)	Piryho pergamenový kódex (fragment z Máriabesnyő)

Kterák Pán Ježíš nepřátelům svým v cestu šel (105. kap.)	Miként ment Kristus bátor szível ellenségei eleiben (72. rész)	Cochem
Kterák Pán Ježíš byl zajatý (107. kap.)	Miként Kristus Urunkat megfognák (73. rész)	Cochem
Kterák Pán Ježíš k Annášovi veden byl (108. kap.)	Miként Urunk Jesus Annáshoz vitetett (74. rész)	Cochem
Kristus před Kaifášem (109. kap.)	Kristus Kaiffas előtt való létéről (75. rész)	Cochem
Kterák Pán Ježíš byl posmíván (110. kap.)	Miként Urunk Jesus Kaiffas előtt csúfoltatott (76. rész)	Cochem
Kterák Pán Ježíš tu ostatní noc posmíván byl (111. kap.)	Miként csúfoltatott Kristus Urunk azon éjjel (77. rész)	Cochem
Kterak Rodičce boží oznámeno bylo zajetí Páně (112. kap.)	Miként Urunk Jesus megfogását a Szűz Máriának hirré vitték (78. rész)	Cochem+Novozámocký kódex: 93v
Kterak hrob Pána Ježíše stráží opatřen byl a jeho smrt do Říma císaři se donesla (141. kap.)	Mint őriztetett Urunk Jesus koporsója, és Jóseff Nicodémus meg-fogásokrúl (108. rész)	Cochem+Nikodémovo evanjelium
Kterák Pán Ježíš do předpekli vstoupil (142. kap.)		
O veliké slávě velikonoční (143. kap.)		
O slavě Velikonočního hodu božího (144. kap.)		
O slavném zmrtvýchvstání Pána Ježíše Krista (145. kap.)	Urunk Jesus halottaiból fel támadásáról, és miként jelent-meg az ő Sz. Annyának (109. rész)	Cochem+Neznámý pramen ²⁷ +Novozámocký kódex 121r-122v a 565v-566r
Kterák Pán Ježíš ponejprv se své milé matce zjevil (146. kap.)		
Kterak tři Marie k hrobu šly (147. kap.)	Miként a három Mária a koporsóhoz mentek (110. rész)	Cochem
Kterak se Pán Ježíš Máří Magdaléně zjevil. (148. kap.)	Miként Urunk Jesus, Maria Magdolnának meg jelent (111. rész)	Cochem

²⁷ Odvoláva sa na svätého Bonaventúru. Identifikácia prameňa si vyžaduje ďalší filologický výskum.

Pán Ježíš dvoum učedníkům do Emauz jdoucím se zjevuje (149. kap.)	Miként Urunk Jesus az Emausban menő két tanítvánnak megjelent (112. rész)	Cochem
Kterak Pán Ježíš slavně na nebe vstoupil (155. kap.)	Urunk Jesus dicsőséges mennybe meneteliről (117. rész)	Cochem
Kterak Pán Ježíš slavně na nebi korunován byl (156. kap.)	Urunk Jesus dicsőséges koronázattyárúl (118. rész)	Cochem
Kterak se k příští Ducha svatého hotoviti máme (157. kap.)		
	Miként hárman bizonyoságot tettek, hogy Urunk Jesus felment Mennyországban az ő Szent Attyához (119. rész)	Nikodémovo evanjelium
	Miként adott Nicodemus tanácsot, hogy a Jesust az hegyekben keressék, és mint hiták, és fogadták Jósefet a magok tanácsában (120. rész)	Nikodémovo evanjelium
	Miként bizonyították újjobban az három férjfiak a Christus fel-támadását (121. rész)	Nikodémovo evanjelium
	Miként Lencinus és Garinus, mindenekről bizonyoságot tettek (122. rész)	Nikodémovo evanjelium (obsahová a čiastočne textová zhoda: Novozámocký kódex: 110v-117r)
	A Szent Atyák örömökrül, és Paradicsomban vitelekrül (123. rész)	Nikodémovo evanjelium
	Következik Pilatus levele kit Jesusrül írt Romában Tiberius Császárnak (123. rész)	Cochem ²⁸ (obsahová zhoda: Nikodémovo evanjelium)
	Miként Tiberius császár Jesusért követet küldött Jerusalemben (124. rész)	Cochem+ Nikodémovo evanjelium

²⁸ V Cochemovom texte je uvedený na inom mieste, ako časť 141. kapitoly. (Kterak hrob Pána Ježíše stráží opatřen byl a jeho smrt do Říma císaři se donesla) KOCHEMU, ref. 8, s. 812 – 813. Ten istý text nájdeme v Nikodémovom evanjeliu. Aj Cochem ho použil ako prameň.

vala modlitebné knižky v češtine a už v roku založenia tlačiarne (1648) medzi vydaniaми figuroval aj maďarsko-slovensko-latinský slovníček.²⁹

Za dôležité zistenie považujeme aj preukázanie vlastníctva Piryho pergamenového kódexu (prípadne nejakej jeho kópie) v Trnave, maďarského kódexu z 15. storočia, ktorý je dnes známy už len z fragmentov. Na základe toho, že kódex predstavoval významný prameň diela *Makula...*, môžeme predpokladať, že v ňom obsiahnuté texty boli v každodennej liturgickej praxi kláštora ešte živé.

V diele *Makula...* sa českým prostredníctvom dostal do Trnavy novší európsky náboženský smer, ktorý obnovil osobitnú maďarskú náboženskú prax – ktorá má korene v spoločnej európskej latinskej tradícii. A nezabúdajme, dielo *Makula...* od svojho prvého vydania v roku 1712 patrilo nasledujúcich 200 rokov k základnej literatúre maďarských laických veriacich.

Preložila: Mgr. Katarína Pekařová, PhD.

Zoznam bibliografických odkazov

Cztenj Nykodemowo... . W Olomouci : u Mikulásse Hradeckého, 1651. 48 fol.

ČAPLOVIČ, Ján. *Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700.*

Diel 2. Martin : Matica slovenská, 1984. 1410 s.

JABLONKAY, Gábor. A máriabesnyői töredék. In *Magyar Nyelv*, 1910, s. 20 – 25.

KLIMEKOVÁ, Agáta – AUGUSTÍNOVÁ, Eva – ONDROUŠKOVÁ, Janka.

Bibliografia územne slovacikálnych tlačí 18. storočia. Zv. 3. Martin : Slovenská národná knižnica, 2008. 399 s.

Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století [online].

[cit. 2012-05-01]. Dostupné na internete: <<http://db.knihopis.org/>>.

KOCHEMU, Martin z. *Veliky život Pána a Spasitele našeho Krista Ježíše a jeho nejmilejší a nejsvětější matky Marie Panny...* . Ed. Miloš Sládek, Lucie Peisertová, Tomáš Breň. Praha : Argo, 2007. 1064 s.

²⁹ Niekoľko príkladov: NÁDASI, Joannes. Maria matka Boží umírajících. Tyrnaviae, 1648. Régi Magyarországi Nyomtatványok (=RMNy) z. č. 2235; Hora zlatta seraffjnska, a neb naučenj... arcy bratrstwa Swatého... Francisska... Tyrnaviae, 1674. SZABÓ, K. Régi Magyar Könyvtár (=RMK II., z. č.1343); Krystus Gežyss, ktery skrze swe wskrysseny gest oslawen... Tyrnaviae, 1675. ČAPLOVIČ, J. Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700, z. č. 2077; Verborum in institutione grammatica contentorum in Ungaricum et Sclavonicum translatio secundum ordinem alphabeticum... [Vocabularium Ungarico-Slavico-Latinum]. 50 p. RMNy, z. č. 2236; ČAPLOVIČ, J. Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700, z. č. 1946.

- LAUF, Judit. Egy középkori nyelvemlék 18. századi továbbélése : A Piry-hártya egykori kódexe és a Makula nélkül való tükör. In *Magyar Könyvszemle*, 2012, évf. 128. [V tlači].
- Makula nélkül való tükör ...* : Ujfalusi Judith által cseh nyelvből ... fordítottott ... Ujfalusi Klára asszonynak ... Karancs Berényi György ... házastársának költségén ... Tyrnaviae : Typis Academicis, 1712.
- PETRIK, Géza. *Magyarország bibliográfiája 1712 –1860*. 4. kötet. Budapest : Pallas részvénytársaság nyomdája, 1892. 374 s.
- Piry hártya. In *Nyelvemléktár 15*. Közzéteszi Katona Lajos. Budapest : Akadémia, 1908, s. 357 – 360.
- Régi Magyarországi Nyomtatványok III*. 1636 – 1655. Szerk. Heltai János. Budapest : Akadémiai kiadó, 2000. 1117 s.
- SZABÓ, Károly. *Régi Magyar Könyvtár*. 2. kötet. Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1885. 754 s.
- SCHWARCZ, Katalin. *A klarissza apácák könyvkultúrája a 18. században*. Szeged : Scriptum, 1994. 84 s.
- SCHWARCZ, Katalin. „Mert ihon jön asszonyotok és kezében új szoknyák” Források a klarissza rend magyarországi történetéből. Budapest, 2003. 288 s.
- TISCHENDORF, Constantin von. *Evangelia apocrypha*. (2. kiadás). Leipzig, 1876.
- VIDA, Tivadar. Makula nélkül való tükör. In *Magyar Könyvszemle*, 1967, évf. 83, sz. 3, s. 250 – 253.